

ИЗЛАЗИ СУБОТОМ.

Цијена:

За ЦРНУ ГОРУ на годину 4 фор., на по годиње 2 фор.

За АУСТРО-УГАРСКУ БОСНУ и ХЕРЦЕГОВИНУ на год. 6 фор., на по год. 3 фор.

За све остале земље годишње 20 франка у влату, на по годиње 10 франка у влату.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

Претплата шаље се поштом са уплатом непосредно администратору „Гласа Црногорца“ на Цетиње, акоме је наручије, г. Петру Рамановићу, к. п. агенту у Котор. Доноси се знају уредништву. Рукописи се не враћају.

За оласк плаћа се: за сваку ријеч или за број од пет црвара по 2 новчака са први пут, а за сваки даљи пут по 1 новчака.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Претплату на „Глас Црногорца“ и „Просвјету“ за годину 1902 прима ва Црну Гору, Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину и све старе земље посредно и непосредно Административна Званичница Листова на Цетињу (Cettigné — Monténégro), а коме је наручије, може претплату слати и г. Петру Рамановићу к. п. агенту у Котор (Cattaro Dalmatien).

„Глас Црногорца“ и „Просвјета“ неће се никоме слаати, ко се не јави својом претплатом.

„Глас Црногорца“ стоји:

За Црну Гору на годину 4 фор., на пола године 2 фор.

За Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину на годину 6 фор., на пола године 3 фор.

За све остале земље на годину 20 франка у влату, на пола године 10 франка у влату.

Претплата на „Глас Црногорца“ прима се само у годишњим и полугодишњим роковима.

„Просвјета“ стоји:

За Црну Гору 2 фор., а за све остале земље 3 фор.

Претплата на „Просвјету“ прима се само у годишњим роковима.

Овај први број шаљемо свим нашим дојакшњим претплатницима, а унапријед нећемо лист никоме слаати, ко није претплату обновио.

Цетиње, 4 јануара 1902.

Администрација
Званичница Листова.

ДВОРСКЕ И ДИПЛОМАТСКЕ ВЈЕСТИ.

— Његово Краљовско Височанство Господар стигао је у своју престоницу у поведјелник вечер, уочи Васиљева дана, испред 10 ура, дочекан одушевљеним клицањем: „Живео Господар!“ свом главном уликом од стране народа; а испред Двора Његово Краљовско Височанство било је дочекано великодостојницима и чиновништвом са Његовим Краљевским Височанством Књазом Насљедником на челу. У пратњи Господаревој дошли су: г. војвода Шако Петровић, г. командир Јанко Вукотић и г. Лазар Мијушковић. Уз вишени Путник стигао је нарочитим парабродом из Млотака у Котор. — У попоћи, по обичају, поздравило је грување топова са табле нову годину. На Васиљевдан била је у манастирској цркви свечана литургија са благодарењем у присуству Њигових Краљевских Височанстава Господара Књаза, Књаза Насљедника и Књагиње Милице, Њеног Височанства Књагинице Ксеније, дипломатског тијела, државних великодостојника, официјерског тијела чиновништва и мноштва народа. После богослужбена пуцали су топови а упаражени батаљон стојеће војске са војном музиком и народ дочекали су Њихова Краљевска Висо-

чанства и допратили до Двора бурним и дуготрајним клицањем: „живјели!“ уз свирање музике народне химне. Затим је слиједило у Двору честитање по уобичајеном церемонијалу.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД.

Цетиње, 4 јануара

Прву годину XX вијека можемо сматрати као његов добар почетак у области права и правнице. Поход свих свјетских војесила на мирни Китај, и ако му је огромно штете нанео, морао га је напустити, да се сам препорађа и развија, послје тако горког стеченог искуства. У јужној Африци опет неправедни углески поход на цвјетуће мале републике и трећу годину узалуд улаже све напоре једне војесиле против паке браниоца своје слободе. Тако и у Азији и у Африци видимо да груба сила, коју потиче ненаситна похлепа, није могла успјети против права и правнице, што се мора благотворно одавати и у Јеуропи.

Већ почетком ове нове године видимо да се развија стара конституционална држава и да се нов дух опаже у међународним односима. Тројном савезу, који је гољко пријетио обобито Балкану, као да је одјавио. Француски државник Валер у Риму, примлајући на ново лето честитања француске колоније, попио је још даље у изјави француско-италијанског пријатељства од италијанског министра иностраних дјела Принетија, који је ту скоро у парламенту категорички изјавио, да је Италија са Француском у потпуном споразуму односно Средоземног Мора. За тим је одма „Il Giornale d'Italia“ нови лист, који су покренули озбиљни политичари, доио интерви са француским министром иностраних дјела Делкасом, који је велики утисак учинио у политичком свијету, не толико са његове садржине, која је сасвим природна, колико са времена, у ком је објелодањен. Осим што је г. Делкасе потврдио француско-италијански споразум на Средоземном Мору, он је напустио, да Француска и Италија морају бити у споразуму и односно Балкана, а да ниједна војесила не може оцијенити и подржавати уплив Италије на Балкан између Македоније, Србије и Јадранског мора као Русија. Ма да је овај интерви, послје неколико дана, кад се видјело, какву је буру изазвао у политичком свијету, у различитим формама мањ-више диментирао, иро је важно, како се томе одазивала потроградска штампа. „Н. Време“, главни орган руске престонице, вели: „За нас су особито интересни погледи г. Делкасеа односно будуће улоге Италије на Балканском полуострву. Г. Делкасе држи, да Италија и Француска морају бити у споразуму односно Балканског полуострва, и да ће Русија боље од иједне друге државе знати схватити цијељи Италије на оном полуострву. Ми тим већим задовољством слушамо мишљења те врсте, што смо не једном изјавили мисао о прилагодби Италије у прегради пута немачкој поплави, која аустро-угарским ру-

кама пробија себи излазак преко Балканског полуострва на Јејско море. Ако Њемци још не пријете да засједу на западној страни Балкана, појављујући се тамо за сада пролазним гостима на путу у благодатније и плодородније области турске у Малој Азији, у сваком случају они тоже да себи обезбједе велики слободни пут, по могућности са удобним морским лукама. Г. Делкасе не вара се, говорећи, да Италија, Француска и Русија могу добро схватити општу цијељ. Општи интерес, који их у овом случају уједињава. Ту скоро у чланцима поводом франко-италијанског зближења било је изражено у француској штампи мишљење, да Средиземно море мора бити француско-италијанско. Треба ли то мишљење доцунити, да на том мора не мора бити немачких јајлица? Зар би се могло замислити тим, да оно, што се зове по имену аустро-угарском флотом, постане немачком флотом? Доста и то што у Средиземном Мору постоје англиска Малта, Цинар и Александрија. Неће мало времена проћи, док ове англиске опорне тачке буду липене важности... У сваком случају Русија, Француска и Италија дужне су постојано имати једно у виду — не допустити да „Луге“ Јадранског и Јејског мора постану опортуним шачкама немачке флоте.

Није доста то. Њемачки капцелар Вилон, послје свега тога, држао је у парламенту говор, који је још тежи утисак учинио у изјесним политичким круговима. Он је казао, да данас тројни савез нема већ онај политички значај, који је имао, кад је постао, јер је Њемачка онда водила само јеуропску политику, а данас политика војесила обухватља цео шар аземалски. Никад није постојало толико моћних војесила у исто доба, као сада. И отуда је извео закључак, да тројни савез није већ апсолутна нужа за Њемачку.

Овако се није никад досад из Берлина говорило о тројном савезу, а што се овако сада говори, послје састанка Царева у Данцигу, то је оно што мора заинтересирати у тројни савез узнемиравати, као што ће балкански народи, којима је тројни савез пријетио, душом одахнути и оснажени на дама ступити у нову годину.

СА АНГЛО БУРСКОГ БОЈИШТА.

Цетиње, 4 јануара.

Као што је било испред оне знамените бурске побједе код Твифонтена о Божићу омиљих бурских успјеха, тако су слиједили неки успјешни бурски напади и послје те побједе; што значи да је крај рату још недалек. Дошаје вјести преко Хага о побједи код Твифонтена дошле су оне прве лондонске овако: ту је Девет илацијено 2 топа, 2000 пушчака, 67 кола муниције, 150 кола превозице, а заробљено 390, остављених на бојишту 240 Инглеза мртвих. Резултат свих досадашњих англиских напора своди се јединствено на обезбјеђење саобраћајних линија, и што је главна сврха овог рата била, на обезбјеђење златних и дијамантних руда, где су Инглези могли отпочети рад, чим се у почетку прошле године нијесу могли похвалити, преда се и тај успјех скупно платили, јер су потрошили, по једном извјештеју из Лондона, најмање још десет иллада лудских жњота, и 80.000.000 англиских лира.

Да се отпочне и обезбједи рађа на овим рудима требало је обезбједити линије приступа к њима, и лорд Киченер је гуди поградио блокхаусе на растојању од 600 до 600 метара, оставивши Бурима на миру сав остали простор. Да се тај систем блокхауса усаврши, требало би дакле, по рачуну „Тјјиса“, на сваки километар два блокхауса, тако на саму пругу од Капштата до Кимбелија (1200 километара) требало би 2000 блокхауса. Према томе на пругама од Дурбана и од Портелизабета требало би по 1000 блокхауса, по којима би требало најмање по 200 војника посаде, тако да се хоће најмање 200.000 војника да се тај систем блокхауса користио употребом. Али уз то Бурма добијају слободу, да се жиро припремају и крећу, тако не би било краја рату, тим више, што руде код Бабертона пружају Бурима довољно средстава против тог система блокхауса. Берлински „Крајцајтунг“, који овај рачун чини, вели, да се то почиње увијати и у Инглеској, која ће се морати латити другог средства, да сачува свој углед у јужној Африци.

По како стоје данас бурске силе на бојишту? По извјештају англиског генералног штаба, у Трансвалу су овако бурске чете подијелене: на сјеверу од линије Преторија — Делагоа оперирају 16 чета од 50 до 300 момака, у све до 1.500 бораца. На југоистоку оперира Луј Бота са 1000 Бура. У округу Бетелса 500, у округу Каролина — Ермело 600, а у округу Вригејде 150. На сјеверно-западној страни Трансвала оперирају 350 Бура, на западу и на југозападу 1.800 под командом Делареја. Тако у Трансвалу бурска војска броји до 6.000 бораца, добро организованих.

У Оранжевој републици има 3.200 Бура под оружје. Од њих 1.850 нахрде се на сјеверозападу између Вада и дигије Влемфонтен — Једибранд, под командом Девета. Остали се налазе на сјеверу западу у малим четама око Влемфонтена.

У канској колонији у почетку децембра било је 2.200 Бура, расијаних у 17 чета. Од њих 1.600 налазе се на линији Аар Кап, 400 у сјеверозападним круговима а 450 у сјеверозападним.

Тако по званичном англиском извјештају број бурских бораца доише до 11.000, а одишта онај број у самој ствари мора бити и већи. По последњем бројењу народа г. 1896 било је у Трансвалу 137.947 мушких, а у Оранжевој републици 40.000, у све 178.517, од којих између 15 и 55 године било је 69.660 Бура способних за оружје. Лорд Киченер у августу је саопштио председнику Стејну да има 35.000 Бура заробљених, а отада се тај број умножио на 42.697. По једном рачуну, такођер англиском, у цијелом рату Бурма су изгубили 9329 мртвих и рањених, са болесницима 12.000; тако у све губитак бурски износио би 54.697, а оставило би Бурма од 15 до 55 године 14.963. Овдје не улазе иностраници и Бурма из Канске колоније, а у нужди прихваћене оружје и они испод 15 и изнад 55 године. Тако број бурских бораца мора бити већи и од 14.963, што се може судити и по томе, што су Девет и Бота отпочели тако енергично офанзиву, у трећој години ратовања.

ИНГЛЕСКА ИЛИ ЊЕМАЧКА?

На чланак Сиромјатника за савез са Инглеском, који смо ту скоро ми превели из „Новог Времена“, одговорио је други руски публициста, Скалковски, у истом листу, одлучно одбијајући тај савез; тако да се са свим природно истакло питање: с ким би Русија прије имала желети савез — с Инглеском или с Њемачком, а да тај савез не штоди ни најмање постојећем савезу руско-француском.

У тај спор се умјешао троји публициста Кин. и под горњим насловом у „Н. Времену“ пристаје уз првога из шљедких разлога:

1) При савременом непријатељству француског народа према немачком — непријатељству, које не допушта ни мислити у маси одити руке уз руке с Њемачком, док она влада Елзе-Лотаригијом, не може се озбиљно говорити о ступању Њемачке у савез руско-француски. Државични споразуми у неким питањима, као поводом потоњих китајских догађаја, могући су. Али савез, који би обавезао стране не

само у једном одређеном случају, него уопште подржавао узајамне интересе, није могућ између Немачке и Француске, па шљедователно ни између Немачке и Русије, ако се жељи сачувати недатанут постојећи савез између Русије и Француске; особито ако се узму у обзир узајамни односи између ове три државе у XIX вијеку до 1870 укључно.

2) Ма да у историји Француске и Инглеске има не мало сукоба, који такођер могу изазвати негодовање узајамно, али се они не могу сравњивати с фактима франко-немачког сукоба г. 1870, и с тога ступање Инглеске у франко-руски савез не може изазвати у француском народу тако незадовољство као и само један знак ступања у њ. Немачке

3) Не може се имати првенство у исто доба и на мору и на суку, јер то не допуштају средства. И с тога најбоља је комбинација савеза елемената, који се узајамно допуњају. Русија је бесприорно прва држава на суку, Инглеска на мору. И ако нови савезник на суку, и још такав као Немачка, не може бити издигнут, али при огромној снази Русије, као сухопутне државе, савез са првом државом на мору много јој више обећава.

4) Сасвим је тачно, да нам пошљодње стогодишње пружа много више факта инглеског непријатељства него ли немачког; али не треба заборављати, да је борба са Наполеоном у почетку XIX вијека изазвала на прво мјесто Инглеску и Русију. Прусија је за дуго била одвећ слаба; она је била приморана да подржава непрекидно пријатељство са Русијом; и хвала том пријатељству она се претворила у данашњу силу Немачку. Па каква је сада њена политика?

Ако се ставе на једну страну најважније задаће Русије, истински најважније, а не оне што јој намећу људи, који мисле искључиво о њеном спољашњем ширењу, а с друге стране тежње Инглеске и Немачке, то се ове пошљодње много више укрштавају с нашим, него ли тежње Инглеске. Бесприорно најважнија је чисто руска спољна задаћа, да се завлада тјеснацем, који обезбеђује развој црноморских обала и стогодишњег руског Кавказа. А старо је у Европи питање борбе словенског свијета са немачким свијетом. На челу првог стоји Русија одвајна, а на челу другог од скоро је стала Немачка. Проповједајући отворено потпуно уједињење свих Немаца, Немачка долази у сукоб не само са западним Словенима, него гледа немачку земљу и у нашим прибалтским губернијама. Тежећи да заузме нова земљишта ради свога умножавајућег се становништва, Немачка је узела у вид не какве далеке мало насељене земље по осталим частима свијета, него земљиште данашње Турске. И тако је основна задаћа савремене Немачке да сједини све Немце и да створи немачку државу од Балтичког мора до Индијског океана, прогутавши и понемачивши све, што јој на путу стоји. Отуда је јасно како она тежи против најважнијих интереса Русије — унутра против њене целокупности, а с пола против њене тежње да завлада вратима Црног Мора и да заштити Словене од немачке поплаве.

Могао би рећи, није Немачка него Инглеска свуда током XIX вијека и у свему стала на пут Русији. То је истина, али основни узрок томе није била противу-

положеност основних задаћа Инглеске с нашим, него њезина тежња да задржи снажење Русије, опасне јој у Индији. Политика инглеска у XIX вијеку била је на првом мјесту отварање нових пјана за њезину трговину, а не каква питања национална. И да се не боји за Индију, наши добри узајамни односи били би много могућнији. А у ствари не може се озбиљно ни мислити о нашем освајању Индије; већ кад би нас на то принудила сама Инглеска.

Много су за нас опаснији колонијалатори Немци и по сопственом карактеру. Инглеси се старају само да изнуку што више користи, али обично не пуштају дубоке корјене по земљама, којима владају. Кад би Инглеска била принуђена да се одрече Индије и Египта, лако би се Инглеси из тих земаља истрјебили; али не би тако лако Немци, који се свуда чврсто утврде. Наше колоније на Волзи и сада су немачке, ма да су разасуте између руског становништва и ма да живе у Русији преко сто година.

Тако је ступање у франко-руски савез много лакше Инглеској него ли Немачкој и ми можемо прије с Инглеском ступити у савез с тога, што се наше основне задаће не сукобљавају са инглеским као са немачким. Прва на мору и најбогатија Инглеска може нам својим савезом више користи пружити. И с тога, ако се уопште најбоље политике — политике слободних руку — нијесмо могли држати, ако се не би могли ограничити на двоји савез са Француском, а принуђени били да бирамо између Немачке и Инглеске, као што се види много је више шанса на страни ово пошљодње.

Књижевност, умјетност и просвјета.

Стогодишњица Јована Рајића. Из Ковиља пишу „Србобрану“:

11 децембра 1801 год у 5 сати из јутра испустио је своју племениту душу у манастиру Ковиљу многоаслужни сир ерскога народа, учени Јован Рајић, те му је јуче, у 11 сати, као на дан стогодишњице његове смрти, у манастиру одржан помен и гроб предивен на највечанији начин. Чинио је једнако је настојатељ манастира Ковиља, високопочасни господин протосинђел Георгије Видицић, уз асистенцију све своје братије. И ако је главни помен Рајићу учињен јасно, 14 јула, као на дан манастирске слатос св. арханђела Михаила и Гаврила, у присуству патријарха ерског и више хијерархије црквене и пред хиљадама побожних свијета, који се слагао са свих страна на славу манастирску, — ипак је јучерашњи парастос по своме значају и свечаности којом је извршен, био нешто ријетко, величанствено, — достојно великога Рајића. Није човек знао чему више да се диви: да ли хармоничном појану брастеног хора, или достојанственој служби господина Видицићког. Та, сам је моменат величанствен и особит — прославља се стотинити дан када умни великан Рајић замијени овај пролазни свијет другим бољим и вјечитим! Једно и друго скупа — моменат тај и начин његова прослављања — изазвао је у души присутних нешто тужно и мајестично, нешто што потреса и душу и срце. Онај дирљиви завршетак, оно божанско „вјечна памт!“ морало је до суза ганути

и најтврђе срце. У опште немам доста ријечи да похвалим ренесансу управу манастирску за онако сјајна на бин тридесетогодишњег настојатеља манастира Ковиља. Хвала г. Видицићу и братији, јер сјен великога Рајића то заслужује! Штета само што је слабо ко из села Ковиља онога пута за парастос знао, јер би иначе посрећено био парастос куд и камо обилатије. — Ну, износим овај свечани помен, нека ми је дозвољено да пред пошт читаоце драгог ми „Србобрана“ изнесем у најкраћим потезима нешто из прошлости манастира Ковиља и из живота и рада у њему оца ерског историје — Јована Рајића.

Манастир Ковиљ подигао је св. Савом око године 1221 на мјесту, гдје је нашем просвјетитељу и првом архиепископу пошло за руком да отклони војну мађарскога краља Андрије II од Савина брата Стевана, који је тада био крунисан краљевском круном, због чега је Андрија — по наговору папском — подигао био војну и оглавио рат Стевану. Према томе, првобитном манастиру Ковиљу може бити данас око 700 година, те је тако једна од најстаријих задужбина у Српству. Од тога доба до данас, манастир је Ковиљ имао и свијетских и тужних тренутака. Ну највећа несрећа бјеше да га, када кроз цијели XVII вијек морале да трпи честе нападе, плачкања и паљевине од бијесних орде османлијских, које тада свом жестином настрадаху на угарске земље. Простара црква, која је — како видјесмо — толико пута паљена и оправљана била, остеојала је и животарила и даље, а поред ње је године 1741 подигнут и данашњи дивни храм. У прољеће, знамените 1849 године, калуђери морадоше побјећи из манастира пред дивљаштвом Јенерала Перцела и његове војске, која проладе пламеном обје цркве. Колико је тада, као и раније за вријеме турских настрадања, скупоцјених старина изгорјело! Годину дана за тим 1850, када се покрет у Угарској за слободу и права народна утисао и бар постоја црква могла оправити, предложи тад игуман Саво, а конасторија бачке дијецезе, на огромну жалост и поругу образованих људи, одобри да се — стара црква поруши! Виновници овога недела, они који учинише да на славе прошлости имамо једну ријеткост мање, одговорни су пред Богом и судом народа да историјел Николе и друге ствари на те старине, што је сачувано и замакло се наварварском домаћашу и уништењу, чувају се данас у новој цркви. — Толико на историје манастира Ковиља, коју је доста добро обрадио игуман Мирон, и која је мени при руци као помоћ била; него ћу истаћи онај срећни тренутак, када дође у манастир Ковиљ да се замонаши најученији ондашњи Србин, „свијашеница богословја уштељ“ — Јован Рајић.

Јован Рајић родио се у Срем Карловцима 11 нов 1726, гдје је сиротином основну школу. Гимназију и филозофију свршио је у Коморану и Шопрону, борећи се увјек с тежком сиротином. Жудан виших наука — нарочито богословских — отице — цијепке — у Кијево и Москву, гдје се учио од 1753—1757. Одатле пође — онет већином прешине — у Цариград и Свету Гору, обилаху у повратку знаменитије манастире у Ст. Србији и данашњој Краљевини — прибирајући свуда ренио историјске податке, што му је олакшавало потпуно знање неких пет-шест главних језика. Вратио се с пута, учитељствовао је

неких 14 година у Карловцима, Темишвару и Н. Саду.

12 маја 1772 замонашио је Рајића „у славу Бога у светој тројници славећег, за чест и величије братства“ епископ Мојсије Путник у нашем манастиру Ковиљу, а одмах га сјутридан 13 маја, прозвасе у Новом Саду за превантера. 26. маја 1772. би Рајић на молбу братства ковиљског потврђен од епископа Путника за настојатеља манастиру.

Од овога дана почиње обилати научни рад Рајићев у више правца, но највише дан и ноћ радећи, на књижевности историјској и богословској. Најглавнији плод тога његова неуморног рада, била је појана његове историје „Разних словенских народова, нарочито Болгарз, Хорватоз и Сербоз“ 1789 г. у четири дјела. За овим су се дјелом ређала друга историјска, али је поменута најважније; оно му је прибавило име „оца ерског историје“ и објектовјечило га.

Ма колико историјска наука напредовала и новим се истраживањима богатила и утврђивала, без какве сумње није било нити ће бити ни једнога радника на историјском пољу, а нарочито не у Срба, који неће прочитати Рајићеву историју. Та, од појаве његове историје па готово до најновијег доба што се год код нас на историји радило, не бјеше друго до компилација и преназивање онога што је Рајић истражио и написао. И тако је Рајићев историјски рад био и остаће још дуго и дуго славном подлогом онога, што се у нас на историографији буде радило, јер је он замирио у прашаливе архиве манастирске, и тако сачувао много што шта од пропасти, и извадио из њих много би-сер-зрно; јер је он приу у Срба написао систематичну историју свога народа и сродних нам балканских народа. Тако је Рајић приу одустао од сукопарног набрајања догађаја по примјеру наших ранијих хроничара, који и, пр. наводе једне године какан догађај достојан историјског памћења, а одмах за њим, рецимо, како је манастирска качара изгорела или се крана изгубила и т. д. Годину дана прије његове велике историје, изашла је, 1733, његова „Мала ерска историја“ г. 1798, штампана је његова историјска традиција „Трагедија о Цару Урошу V. и о паденију сербског царства“.

Ну, као што је умни Рајић радио на историји народној да народу ерском покаже његову славну прошлост и да га очелни у његовој народној свијести, тако је исто — по позиву своме — радио на обрани и утврђењу св. православља. У том погледу важан је његов „Катихизис мали енциклопеди“, којим је потпуно уништен катихизис, који би се у Карловцима службено одређио, да није било Рајића, и шта више, да га није он у чину за 48 екти одио из Ковиља преко Дунава у Карловце. За катихизисом се ређају још многобројна његова дјела, расправе, поуке и т. д. и т. д., које ондје простор не допушта наваћати. — Да је Рајић још којом ереом писао своја дјела народним језиком, био би он ерском народу оно што је и Доситеј; али он се на жалост није могао удаљити од руско-славенског језика, који је тада славно врхунац био у Срба.

Немајући Рајић какве амбиције да буде што више у црквеној хијерархији од архимандрита и повученог настојатеља манастирског, могао се он мирно одати и

ЛИСТАК.

Педесетогодишњица
ВЛАДИКЕ ПЈЕСНИКА.

II.

Мостарска „Зора“ посветила је своју октобарску свеску сву успомену Владике Рада. Ту се и ситне биљешке односе на великог Пјесника. Са сваке стране ове „Његошеве свеске“ дише жива љубав према Владици, у чему се огледа јачање живе свијести народне и у нашој књижевности, у пркос продирућих туђинских струја. Ми смо приказали у 45-ом броју овога листа принос биоградског „Кола“ успомену Владике Рада, па ћемо нашим читаоцима приказати и садржину ове свеске мостарске „Зоре“, што би била наша дужност, и да не знамо, како су врло ријетки претплатници ерских књижевних листова...

1. Уводни чланак је написао признати наш књижевни критичар Марко Цар под насловом „У пјесников вијенац“, у ком долази до закључка, да се Владика „својом мишљу и пјесничким полетом својим уздигао до такве висине, до какве не доприје ниједан његов ерски вршњак ни потомак дојако“, па овако завршује: „Кад закључим, па се мишљау пренесем у далеку будућност, мени се чини као да, у масли некој, назирем чопоре новијех ерских пјесника, који ће познати бити да суде о дјелима премојих осмисла ерских књига и ерских слобода. Ти ће нараштаји, дубуди,

знати боље цијенити прегалачки рад својих приотаца, но што знадоше да га цијене данашњи рабни књижевни естетике и велике улоге историјске критике у ерском народу. Благо пјесницима који, попут црногорског дива, буду у стању да пред те позвије нараштаје изађу са дјелима у којима ухватише и обесмртише, као у вјерном фонограду, глас својега времена и дух својега народа.“

2. Даровити наш млади пјесник Алекса Шаншић, каноти син благословљене области Св. Саве, под насловом: „Било једно момче Црногорче“ показао је, да потпуно схваћа Генија ерскога, у следећој динијој алегорији:

Било једно момче Црногорче
У планини, с орлом на висини.
Јуначка га срећа напјела
На изворе гдје се купе виле,
Па му виле у покоји биле:
Пружише му крила и окриље
И све златне од небеса кључе
Да полети куд га срце вуче.

Заиграо срце у јунака,
Успљамљена душа у јунака,
„Прегледао Бог даје махове“,
Па се диже да је небу ближе,
А небо му растворило двери,
Показа му чудеса и тајну,
Напоји га изворима светим
Бесмртија, мудрости и славе;
Научи га збору и говору
Што у души заживје пламеве
И диже је пут свијетлог сунца
Да проиђе хитиу Вакресена;
Научи га збору и говору

Којим само вјечни бови зборе
Под облаком на врху Одиша!
Дуго момче гледало чудеса,
Дивило се небу чудесном,
И сви слона, што их Божеја рука
Записала у Књигу Постања,
Мудро момче запамтило мудро,
Па он сјае вилаи у захлађе
А све виле у захлађу биле,
Збор вбориле и јунака знале
Па му гусле јавороне дале —
Златне гусле са струнама златним
Кад загуде да мртво пробуде...

Заиграо срце у јунака,
На прима тежке токе авече,
Токо авече, златне гусле јече,
Док уз гусле пропјало момче
Дивну пјесму, какву чуле нису
Наше горе ни виле на вису...
Па кј талас силонитог мора
Одбила се од криша и гора.
Развила се у крајеве ерске,
Појила их витештвом и снагом,
Кј што јарко пролеће напаја
Бистром росом шијеће и траву;
Одбила се од криша и гора
И, кј јека Вакресенијех авона,
Орила се у дубокој ноћи
И бесмртним, пророчанским гласом,
Вјечну аубљу ујдила у тајну...

Многи дати промицали летом,
Много пута пролеће је јарко
Силазило у горе и кланце.
Доносило дарове и блага,
А још тамо на планинском вису
Свети гласи умишљали нису,
Још су златно поздрављали сунце
„Вјешти звучи дивнијех гусала“.

Али сунце за облаке зађе,
Сунце зађе а мрак гору нађе,
А у гори пропљаскале виле,
Златно им се савишло крило,
Златно крило и окриље златно,
Јер изгорје срце у јунака,
Јер потамње чело у јунака,
Умно чело што је „Вјенац“ силело,
Да се „виле у вјекове грабе
Да му вјение достојно саплету“,
Да се сјаје докле неба траје,
Да се слави док је сунца јарка,
Док је Срба и док је јунака!

О, Србине, знаш ли крше оне
Уздигнуте небу под облаке,
Што те зову на широка плећа
Да саследиш Јадран у даљини,
Како хучним заплускује валом
Дивну Боку и Приморје мило?
Тамо, тамо, врх Ловћена плавог
Твог Генија сахрањивше виле,
У лијепом авичају своме
Додоше му покоја и санка;
Тамо, тамо, на бесмртном вису
Што га небо за богоне створи,
Гроб се диже бесмртника твога!
Тамо крени, име му спомени,
Прекрсти се и два и три пута,
Гроб цјелинај и два и три пута,
Он ће нама свети огњ бити
Да се њиме грију покољени!...

3. Млади ерски пјесник и књижевни критичар, Светислав Стефановић, који нам је већ познат по његовом новом схваћању и тумачењу Проблема Горског Вијенца, под насловом „Његошу“, тачно је синтетизирао главни значај Владици, оштри потезима, у шљедој абијеној алегорији:

свом душом посветити своје научно дјелању. И једино тога ради он је одбијао дванаест пута понуђено му епископско достојанство. Сумњам да би се који од наших архимандрита дао толико нудити... Tempora mutantur... Али Рајићу није задовољавао ни епископски жезал, имајући одређен циљ пред очима: рад на просвјети народној и црквеној и увијек само то. Његов је књижевни рад нашао признања и изван граница Српства, те га је руска царица Катарина II. одликовала златном медаљом, а цар Леополд II. скупоцјеним златним крстом.

Рајић је био човек миран и благ, и човек брже рекао да му је његова ћелија (нагорела 1849.) све и сва, те је јавне српске аутономне послове помагао својим сајетима, не узимајући лично учешћа у њима. Најмање се пак бринуо око манастира самог, а нарочито о економији његовој није хтио ни да чује. Његов намјесник Теофан не само да се није бринуо да манастирску економију подигне и стање манастирско поправи, него је вје чито роварио против самога Рајића, завидећи му од првога дана кад је за настојатеља дошао. С тога се и могло десити да на пр. 18 калуђера, колико их је тада у манастиру било, имају 14 чаша, 8 кашика, 14 столица и т. д., дакле од свега мање на броју но што је и самих калуђера. Због толике оскудице, многу је горку морао прогутати од калуђера покојни Рајић. О, да је њему данас видјети манастир Ковил! Не би, истина, на жалост видјо задужбине Немањина Саве, али би видјо богатство и у сваком погледу унапређену економију под управом данашњег госп. настојатеља и његовог у истину ревнотного економи и намјесника оца Јосифа.

Како сам напријед поменуо, 11 децембра 1801. бјеше дан смрти заслужнога архимандрита Рајића. На погреб се слеже силан народ, и митрополит Стратимировић с владикама и другим духовенством отпрати Рајића у његову кућу. Његова се гробница — обележена достојном мраморном плочом — налази у новој цркви са сјеверне стране, одмах до породичне гробнице војводе шајкашког генерала Тодора пл. Станисављевића.

Па може ли се уопште говорити о смрти Јована Рајића у обичном смислу ријечи? — Не, никако! Таки људи живе и пошто њихова тропина тијела нестане с површине земаљске; живе онолико дуго, док је жив онај народ чији су синови. И Јован Рајић ће живјети у успомени српског народа, док онга буде. Рајићев је најтрајнији споменик — његов плодан рад и свијетлао карактер.

Али људска таштина жели да види нешто очигледније, с чим ће се сваки дан сретати; она жели да види и монументалан споменик Јовану Рајићу, какав допунује оцу српске историје. Данас би се могао већ такав споменик подићи, јер је још покојни мит. Стратимировић за то зајмовно фонд, који данас премата 6—7000 фор. Говори се, истина, о споменику, али се говори и о тој да ће се подићи у Карловцима. Питање је, да ли је претежније само мјесто рођења за подизање споменика, или мјесто у коме је Рајић пуних 30 година провео и у коме је сва своја дјела написао; и најзад мјесто, гдје његове кости вјечни сан борава. Ако се ријешити питање на корист овога другог мјеста, а не Карловаца — а у што не могу ни сум-

њати — онда споменик Јована Рајића може се подићи најопазданије само пред манастиром Ковилем.

Одајући заслужену хвалу управи манастира Ковила за сјајно приређени помен одличном трудбенику архимандриту Јовану Рајићу, изнесох нешто из историје манастира Ковила, и нешто мало у најзбијеним потезима из живота и рада Рајићева пред пошт. читаоцима „Србобрана“, јер ма како биле ове ствари познате, добро је што више знати и што чешће читати о заслужним нашим људима, јер нам тиме долазе познатији и ближи. Српска штампариа у Загребу подхватила се, да нам нада на свијет у дјелу „Знаменити Срби XIX вијека“, кога смо све имали у прошлом вијеку; али пошто живот и рад Јована Рајића припада XVIII. вијеку, то га тамо нећемо наћи.

Народ, који се своје прошлости и својих знаменитих људи не сјећа, — неће имати садашњости, па се за то и ми сјетимо нашег великана Рајића и кликнумо му из благодарних срцаца:

Слава Јовану Рајићу во вјѣкѣ!

И у Карловцима, родном мјесту Рајићеву, такођер је скромно прославаљена његова стогодишњица. „Српски Синод“ пише:

По програму ове прославе служен је на дан смрти Рајићеве 11 (24) децембра о. г. у 11 сати свечан парастос у св. Ваведенској цркви, у којој је Рајић крштен 13 новембра 1726 г. Парастосу је присуствовала Његова Светост преузвишени господин патријарх Георгије Бранковић. Чинодјејствовали су високопреосвештена господа епископи Мирон Николић и Митрофан Шенић, уз велику асистенцију. Кратак говор изговорио је парох св. Ваведенског храма, протојереј г. В. Константиновић.

Како на парастосу, тако и на свечаној сједници, после подне одржаног, присутни су били чланови Саборског Одбора: г. г. протопрезбитер Ђорђе Влаховић и др. Никла Максимовић; изасланици из Биограда г. г. професори Велике школе др. Александар Белић и др. Станоје Станојевић, професор гимназије Риста Одавић, уредник „Нове Искре“, др. Михаило Гавриловић управник Државне архиве, др. Момчило Њинчић секретар министарства привреде. Затим из Новог Сада: председник Матице Српске г. Антоније Хадјић и др. Михаило Полит; као изасланици гимназијске професорске колеџије г. управитељ Василије Пушић, и г. г. професори: катихета јеромонах Михаило Милованић, Јован Живковић, Ђисловић и П. Бајић.

Прије и после свечане сједнице били су у гимназијској дворани изложени штампани и рукописни радови Рајићеви, као најпречишћенији свједоци феноменалног трудењства, радне снаге, енергије и издржљивости, која је једина, и кадра била савладати онај огроман материјал и продржавати онолику радњу, за коју је, поред поменутих особина, требала и она силна љубав књизи и науци, цркви и народу своје, у каквој је горио Јован Рајић, цијелог живота, многогодишњег.

Пирамида тих штампаних и рукописних радова Рајићевих изазивала је у мисаоних посматрача дивљење и приморавала на дубоко поштовање и нијетет, који је под утицајем „Пролога“, умно написаног и топло изговореног, потенциран био до суза благодарности. Те су се сузе

зауштаљале и забашуривале у експлозији бурнога аплауза, којим је награђен и говорник „Пролога“ богослов г. Н. Барачки, а од свију — који су га знали — и присутни аутор, професор новосадске гимназије г. Јован Живковић.

Али, ни буре ни урнебес тога аплауза нијесу могли ућуткати онај благи прекор, и ако се је он нечујно подизао из те пирамиде, као загробни глас неумрлога Рајића, а који као да је говорио: „Зар су камате мога фонда, који сам оставио цркви и народу у овој пирамиди, којој се дивите, тако малене, да ми, и поред мога и Стратимировићева ноната, од смрти ми до данас, не могаће салити ни бисте, о којој ето пјесник снјјева и говорник у невољи сликом је мојом замјенује... а камо ли подићи споменик по нацрту покојна већ Арсе Теодоровића. Мени га не треба, али вас би чувао од прекора многих...“

Можда се од прекора Рајићева по нешто и пречуло, али онолико се наистину бар и нама причуло...

Доста је труда уложио богослов г. Стефановић у своју декламацију „Бој змаја са орлови“, а професор Новосадске гимназије г. Исидор Бајић и збор „Слоге“ потпуно су заслужили бурно допадање, којим је поздрављена била отпјевана пјесма „Пријескорба Горлице“ из Рајићеве трагедије „Дар Урош V“, коју је пјесму компоновао и пјевање јој дириговао г. Бајић.

Г-ђице Милена Симеоновић-Чокић и Милана Стојановић су такођер пожњеле заслужену хвалу приказом дијалога „Минерва и Сербља“.

Свечану сједницу благоизвољели су удостојити својом високом посјетом и његова Светост, св. патријарх Георгије и високопреосвештена господа епископи Мирон и Митрофан, дочекани и испраћени бурним усклицима: Инијели! При доласку њихову публика је устала, а збор „Слоге“ је отпјевао: „Не пола ети деспота“.

Сама мисао и добра воља наше богословске омладине, да се у осјећају пијетета одужи великану архимандриту, диригенту, за живота свога неуморнику и узорном родољубу, — заслужује сама по себи сваку хвалу. И ми у веома радо одајемо тој нашој драгој омладини и њезином друштву „Слози“.

Ево и Пролога изговорена у свечаној сједници „Слоге“:

С побожмошћу по стоти летос пут
Прпалисмо му свјећу задушну
Прекадасмо му и прелисмо гроб —
Учинисмо му помен:

А споменик је диго себи сам;
Настајана је ево кам по кам
Од свилних књига пирамида цела,
Од мучног труда — бесмртних му дела.

И трајније је тиј од камена,
Што би му дигли, па од тврдог туча
А силније од слабог пламена
Свећина наших букти она дуча,
Коју је роду он подарио,
Којом је српски род оарио.
Буктину ту, којом је мрачна поља
Прошлости наше отворила давна
Крчећи пут нам у времена боља,
Да прихватимо из руке му славне
— Па с њоме хајдмо, гдје је пирамида,
Што трудом својим сам себи саида,
Да обасјамо, што нам није тајна...
Ал напшто дуч ту — по себи је сјајна!

да ће доћи и до другог резултата, можда ће и у разноликости наћи сличност, истаћи се јача зависност Његошева, можда ће се наћи и који други угад Његошев — ну док се све то не докаже, дотле треба сматрати „Луку Микрокозма“ као оригинално дјело српске књижевности.

Писац је до тог закључка дошао сравнивањем Његошева са Милтоновим дјелом и његови су докази тако убједљиви, да ће „Лука Микрокозма“ одседе већу нашу пажњу привлачити и ученим нашим млађим људима ново поље отворити проучавању нашег великог Пјесника.

И то је заслуга Дра М. Шевића, кога велика љубав према Владици Раду потаче на благодарни труд, да проучи његово и Милтоново дјело, па да нађе разлику, која обара мишње свих досадашњих писаца о „Луци Микрокозма“.

Ово је откриће тако важно, да би оно само довољно било да се обилежи прослава ове прве педесетогодишњице од смрти Владичине.

6. Такођер Светислав Стефановић у краткој скици под насловом: „Његошев Шпекан Мали“ у новој свјетлости представља нам и ово дјело Пјесниково. Он вели: „Како о Горском Вијенцу тако се и о Шпекану Малом утврдило у нас мишљење да то није драма и да нема јединства, да су главно управо оне упоредне сцене у којима се слика народ“ — за то доказује, да је „Шпекан Мали“ раг excellentе драмске тежа — ранга Шилерову „Demetrius-у.“ „Од лажног Димитрија Шилер је умно направити такога трагичнога јунака, да га сва драматика немачка не може довољно да обради. И Његош је од

Ево нам блиста сама сјајна слика Рајића нашег дичног споменика: У темелих му прх земље је равне Наука свете црне правољавне — „Камен је вере“ при кам у стени А на њ се ниже још много стешени. Над овима је у дивном своду, Што створи љубав према своје роду; „Историја рзних слајанских народон, Наипаче Болгар, Хорватон и Сербон“ Ал тиј снад је пукло баш по самој среди, „Трагедији Урош“ из јаза се бледи, А прх снода тутни, глба се и није — „Бој змаја с орлови“ по њему се бије.

Кад пак преста прена земаљскога боја,
Кад га прими Господ у наручју своја,
Испад свега тога заблеста се чиста
Рајићева биста.

И томе је ето данас стото лето.
Још је „Цвјетник“ стигао одма другог лета
С побушена гроба ту да се расцвета.
Ето то је слика
Рајићева тога дичног споменика.
А песма ће ево да вам протумачи
Шта та слика значи.

Што још нисмо пали, што се не бојимо,
Вера нам је темељ, на коме стојимо,
Зато се и Рајић на посао стани,
Да тај чврсти темељ понајпре углави.
Тад ва њега сложи родољубља дело,
Што под једно име братински је свело
Два рођена брата: Срба и Хрвата,
А Бугар се уз њих стави као трећн:

Јер тек сна три заједно били су му већи
Од наших тирана ода свију страна;
Јер сва три су браћа од једнога рода.
А крв није вода —
Па када се стиче па јднога српа,
Нека нам једнако у жилама врпа!
Та кад пукне тај свод према нашој глави,
И бледи се Урош из јаза појави —
Судбина нас клета још задуго клеће.
„Бој змаја с орлови“ код нас престат! неће.
Те што наше беше старином, исконски,
Дуго ће се звати турско-мкедонски;
Па докле нас јоште старе ране тиште,
Док су змјеље наше туђе разбијште —
Ко не усхте брата братом — реч је стара —
Туђина ће трает, као свог господара.

Па ти дична сени, калуђере врли!
Што си тако хтео да брат брата грли,
Што си целог века пламен жића свога
Сагоревао само ради дела тога,
Што си се одрицао и славе и власти,
Да са дела својих достанеш се части —
Дај, да твога рода нада и удаве
Буде вада „Цвјетник“, вјечито цвјетање
На основу оном, који ти углави
И на који твоје дично име стави:
Да узора тебе скромности и мара,
Навекн задржи сред својих недара!
Нек нам свак блиста
Врху рада твога твоја слика чиста!

Ти, који си негда свештеника диго,
Прошећниче да је у просвети стигао,
Да је био дика српског свештеника —
Дај, да омладина српских свештеника
Теби дине, свјадн да јој бућет дика!
А ко давна дела рода свога свога
У свом срцу абра и у књиге стани,
Заслужује сјајно да цео народ њога
Једним срцем слави!

Пред таквим радом погинуће се глава,
Погинио је и ми —
Рајићу! —
Нека ти је слава!

Еј, Србине, витешко кољено —
Рашта своје силе не повлачеш!
(Пустњак Цетински).

Кому је жину небо жудњи крви,
Ни у смрти се не помизи тај.

На Ловћена си вису узлетео,
Јер дух ти Ловћен-вис прелетео.
Прелетео га, стремећ! смеоно,
Преаирућ' оков — гнездо чеоно, —
Орловској жути танку уставу —
Покора земног руљу гмизаву
Згазио си, клекнуо си:

Пуштите ме да виђу небеса!“
Небесима ти душа се узнеда,
Ал' како се силно захукала
И тело је за собом понела. —
Па је стала,

Пред небеским дверима је стала душа твоја,
Сетила се да у небу телу место није
Већ га даде, да је небу близу
Ловћенском вису;

Што га нада непобедљивога
Кам по камен наславаља, —
Да му сплетеш око чела венац —
„Горски Венац“.

У тај венац славе твоје,
На врх виси српскога удања,
Спустила је душа тело твоје:

Да почива,
Снове да снива
Снове да снива, у сни да ужива,
Па снима тима јаву да снива —
Небесима близу
На Ловћен-вису.

Од тих сновн, златотканих сјајних,
Успламето, зажарио се Ловћен цео;
А од њега сјај се разлиео,
Одбијајући се, ломећи се
Од виси до виси,

Преко доља, преко низа,
И млазенима алата стопљеног
По земљи пише небеска слова,
Звездану мисл твојих санова,
Душе твоје громовнички глас:
У својој снази сти Србину снас!

4. На долази чланак Л. Томаковића, под насловом „Петар II Петровић Његош и начело народности“, са овом биљешком од стране уредништва: „Радујемо се што смо били у стању да донесемо први дио чланка Петар II Петровић Његош и начело народности, ког је нарочито за ову свеску „Зоре“ написао наш поштовани сарадник др. Лазар Томаковић, а жалимо што то нијесмо могли учинити и са другим му дијелом.“ Тако нам остаје да нагађамо, зашто није у цјелини штампан; ал' већ и по овом штампаном дијелу може се од прилике судити, да је писац хтио доказати, да је Петар II, као владалац, први стао дјелом извађати начело народности, прије него ли су га у Италији и Њемачкој учени људи ставили у теорију проповиједати и кодификовати.

5. Др. Милан Шенић, познати писац по филозофској струци, пише о „Луци Микрокозма“, доказујући, противу свих досадашњих писаца, да ово дјело Владичино није имитација Милтоновог „Изгубљеног Раја.“ „Док је главна мисао Милтонова религиозна, Његошева је филозофска... Његошев је снјев према томе сасвим другачије и заснован и изведен по Милтонов, па и ако у поређењу са Милтоновим у многом му чему уступа, ипак се толико смије тврдити, да је дубље замишљен од Изгубљеног Раја.“ Па овако разложно завршује: „Бољи познаваоци Милтона и Његоша мож-

лажног нара руског умно направити свога Шпекана Малиг. Шилеров Димитрије је трагичан карактер. Његошев Шпекан је управо оличје некога трагичнога или драмскога принципа.“

То писац доказује лијецим знањем, којим располаже, обећајући да ће се опет повратити на ову тему, да је опшрније и детаљније обради, а ми смо унијерени, да ће и ова његова радња побудити друге на раамисљање и на даљи рад.

7. Никола Смиљак пише „О језику Петра II Петровић Његоша.“ Ту је учени писац побилежио и протумачио све особине говора црногорскога из „Горског Вијенца“, које се „виношто не смију држати погрешкама, јер како Владика Раде цјерно црта живот и обичаје народа црногорскога, тако нам је вјерно нацртао и говор оних крајева.“ При свршетку опажа: „Али има нешто, чим се језик његов одликује од језика осталих пјесника наших, а то је једрина, крпчина израза, краткоћа и сликовитост. Овим је својствима наткрилио Владика Раде све наше пјеснике.“

Ово је главна садржина „Његошева свеске“ постарске „Зоре“ и обилата и важна, хвала њеном вриједном уредништву, које се о томе на вријеме постарало.

